

Date noi privind realitățile monetare din Dobrogea preromană

Gabriel TALMAȚCHI*

Keywords: *mints, Dobruja, preroman, greek coin, Histria, Callatis.*

New Data about Monetary Realities in Pre-Roman Dobruja

As a result of some accidental discoveries, periegeses and preventive archaeological excavations, under different circumstances, during the last years (there are also older discoveries, about we have found out later), there have been retrieved different coin types in various Dobrujan settlements, and their great majority entered in the specialized collection of the Museum of National History and Archaeology Constanța. Some of them are coming from well-known archaeological sites perimeters, other appeared in new areas, unpublished on the map of the archaeological discoveries specific for the 6th-1st centuries B.C. The necessity for defining better a specific numismatic and archaeological map for the above mentioned centuries is more and more urgent both for the local communities as well as for the scholars interested in some areas of Dobruja.

The first part of this article includes the discoveries from the northern part of the Pontic territory (now in Tulcea county area), and the second part includes the discoveries from the southern part (now in Constanța county area). There are registered the discoveries of autonomous coins issued by the west Pontic mints as Histria, Callatis and Tomis.

Though we did not aim directly this aspect, the present article could be a real pre-Roman monetary chronicle, repeated aleatory by us every time the pre-Roman coin discoveries required this. By publishing the whole coin lot, we complete the rich list of this kind of discoveries in the analysed area to a certain point, offering relevant information about the presence and the circulation of the monetary document, the situation of the local market and the possible connections with the rest of the Greek-Hellenistic world as well as with the autochthonous one during the last centuries of the 1st millenium B.C.

Even the above presented discoveries offer an extreme concise image of the realities in Dobruja in the last centuries of the old era, the association with older discoveries allow a clearer outline for at least two distinct areas of the whole region: the coast, with the rural territories of the Greek towns or with the settlements situated very close to them and to the Danube, where the autochthonous mark is more obvious, but not missing from here the numerous Greek imports.

Nevoia unei conturări cât mai precise a hărților cu descoperiri numismatice și arheologice, specifice secolelor V-I a.Chr., devine o necesitate stringentă pentru comunitatea cercetătorilor conectați la istoria preromană a spațiului pontic. Multitudinea de investigații de specialitate și interesul manifestat pentru această temă de cercetare în spații geografice apropiate de noi și, totodată, făcând parte din manifestarea acelorași fenomene sociale și economico-comerciale, reprezintă un imbold în continuarea publicării exhaustive a diferitelor materiale arheologice și monetare apărute prin săpături arheologice sau din alte varii descoperiri care pot contribui la întregirea imaginii de ansamblu a societății greco-autohtone.

* Arheolog, doctor în istorie, Muzeul Național de Arheologie Constanța (gtalmatchi@yahoo.com).

Deși nu ne-am propus în mod direct acest lucru, prezentul articol se poate constitui într-o adevărată cronică monetară preromană¹, repetată aleatoriu de noi, de câte ori descoperirile monetare preromane din Dobrogea au reclamat acest lucru², alteori simțind nevoia de a le sintetiza și ordona³.

În urma unor descoperiri întâmplătoare, periegheze și săpături arheologice preventive, efectuate cu diferite prilejuri, în ultimii ani (sunt și descoperiri mai vechi, dar ajunse târziu la cunoștința noastră), au fost recuperate mai multe materiale monetare din diferite localități ale Dobrogei, marea lor majoritate intrând în colecțiile de specialitate ale Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța și ale Institutului de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea (în speță Muzeului de Arheologie⁴). O parte a lor provin din perimetrul unor situri arheologice cunoscute, iar altele apar în zone noi, inedite pentru harta descoperirilor arheologice.

Prima parte a acestui articol cuprinde descoperirile făcute în jumătatea de nord a teritoriului pontic⁵, pentru ca cea de a doua parte să cuprindă descoperirile făcute în jumătatea sa sudică. Sunt repertoriate descoperirile de monede autonome emise în monetăriile vest-pontice dobrogene: Histria, Callatis și Tomis. Prezentarea descoperirilor se face după criteriul alfabetic al locului de proveniență și în ordine cronologică.

*

CATALOG

BĂLTENII DE JOS sau DE SUS (com. Beștepe, jud. Tulcea)

Tip Dionysos⁶

1. AE; 12h; 6.48 g; 19 x 18.5 mm.

Av: Capul lui Dionysos, tânăr, văzut din profil, orientat spre dreapta, cu o cunună de iederă; în partea stângă jos a câmpului monetar apare o contramarcă circulară, parțial păstrată, redând capul unui personaj greu de descifrat.

Rv: O cunună de iederă însoțită de un thyrsos aflat în partea stângă a câmpului monetar; sus legenda (**ΚΑΛΛΑΤ**); în cunună literele **EY**.

Monetărie: Callatis; catalog Pick 1898, nr. 224; Stancomb 2000, pl. IV, nr. 83.

Inv. ICEM Tulcea nr. 48138.

¹ Vezi în acest sens ultimele cronici monetare din nordul Dobrogei care sunt dedicate în totalitate descoperirilor monetare specifice secolelor X-XIII p.Chr. conform Mănușu Adameșteanu 1992, p. 399-417; Mănușu Adameșteanu 1993, p. 263-271; Mănușu Adameșteanu 1996, p. 295-318; Mănușu Adameșteanu 2000-2001, p. 659-678.

² Talmațchi 1995, p. 23-35; Talmațchi 2000-2001, p. 183-197; Talmațchi 2000 a, p. 191-209; Talmațchi 2000 b, p. 9-36; Talmațchi 2001 a, p. 120-145; Talmațchi 2001 b, p. 139-147; Talmațchi 2002-2003 a, p. 357-394.

³ Talmațchi 2002-2003 b, p. 395-408; Talmațchi 2006.

⁴ Îi mulțumim și pe această cale colegei Mihaela Iacob pentru permisiunea de a publica monedele inedite aflate în colecția Muzeului de Arheologie din cadrul Institutului tulcean, beneficiind de o colaborare plină de solitudine.

⁵ Ce corespunde administrativ actualului județ Tulcea.

⁶ Piesa este recuperată din colecția școlii din Beștepe și ar proveni de la Bălteni, fără a se preciza dacă este vorba de cei de Jos sau de Sus.

CATALOI (com. Frecăței, jud. Tulcea)**Tip Marele Zeu⁷**

2. AE; 12h; 9.31 g; 23 mm.

Av: Capul Marelui Zeu, văzut în profil, orientat spre dreapta, în cerc perlat, cu barbă și păr bogat; în partea stângă jos a câmpului monetar apare o contramarcă circulară (7 mm) cu capul zeiței Athena cu coif corinthian, orientat spre dreapta, văzut din profil.

Rv: O acvilă, în poziție statică spre dreapta, cu aripile strânse, redată în interiorul unei cununi de stejar, legată în partea sa de jos, cu o fundă; legenda **TOMI**; în exergă literele **HPA**.

Monetărie: Tomis; catalog: Regling 1910, nr. 2411.

Inv. MINA Constanța nr. 69.332.

CERBU (com. Topolog, jud. Tulcea)**Tip Apollon⁸**

3. AE; 11h; 4.27 g; 20 x 18.5 mm.

Av: Capul lui Apollon, cu cunună de lauri, orientat spre dreapta.

Rv: Acvila ține în gheare delfinul, orientarea fiind spre stânga; legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **Θ**.

Monetărie: Histria; catalog: Talmațchi 2000-2001, p. 187, nr. 16.

Inv. ICEM Tulcea nr. 50951.

ISACCEA (Isaccea, jud. Tulcea)**Tip Apollon (capete inversate)**

4. AR; 6h; 4.87 g; 19 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvila pe delfin, orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. ICEM Tulcea nr. 10.389.

Tip Helios⁹

5. AE; 12h; 1.48 g; 12.5 mm.

Av: Capul zeiții văzut din față, cu o coroană de raze radiate.

Rv: Acvila pe delfin, îndreptați spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 464.

Inv. ICEM Tulcea nr. 50181.

Tip Apollon¹⁰

6. AE; 12h; 5.22 g; 19.3 x 19 mm.

Av: Capul lui Apollon, cu cunună de lauri, orientat spre dreapta.

Rv: Acvila ține în gheare delfinul, orientarea fiind spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; jos **A(YX)H**.

Monetărie: Histria; catalog: Preda, Nubar 1973, 108, nr. 304.

Inv. ICEM Tulcea nr. 46.902.

⁷ Piesa a ajuns în col MINA Constanța prin achiziție.

⁸ Cerbu, colecția școlii din Sâmbăta Nouă.

⁹ Piesă descoperită în anul 1990.

¹⁰ Piesă descoperită în 1988.

Tip Demetra¹¹

7. AE; 12h; 5.02 g; 21.6 mm.

Av:

a) Prima contramarcă, circulară (6 mm), reprezintă capul unui personaj masculin, văzut din profil, orientat spre dreapta (prezintă un nas mare corioat).

b) A doua contramarcă, circulară (7 mm), reprezintă capul lui Hermes, orientat spre dreapta, văzut din profil, cu petasos.

Rv:

Nu se mai păstrează decât un rest de spic în partea stângă a câmpului monetar.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 473:

Inv. MINA Constanța nr. 64.705.

Tip Demetra¹²

8. AE, 12h; 6.03 g; 24.5 x 23 mm.

Av:

a) Prima contramarcă, aproximativ circulară (8 x 7 mm), reprezintă emblema cetății, acvilă pe delfin orientați spre stânga.

b) A doua contramarcă, circulară (12 x 10 mm), reprezintă capul unei zeiței, probabil Demetra, orientat spre dreapta, văzută din profil.

c) A treia contramarcă, circulară (6 mm), probabil Apollon sau Hermes?), prezintă capul spre dreapta al unei zeițe masculine, văzut din profil.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 473 ?.

Inv. ICEM Tulcea nr. 39.830.

Tip ?

9. AE; ?; 2.72 g; 16.7 x 16 mm.

Av: Ilizibil; este imprimată o contramarcă circulară cu capul zeiței Atena cu coif corintian orientat spre dreapta (9 mm); este poziționată în partea centrală a câmpului monetar, ușor descentrată.

Rv: Ilizibil.

Monetărie: probabil Histria; catalog – Talmațchi 2000, p. 208, nr. 248-263, fig. 3, nr. 248-249, 256, 260; datare: această contramarcă pare a fi realizată la sfârșitul secolului II și în prima parte a secolului I a.Chr.

Inv. MINA Constanța nr. 64.699.

Tip Dionysos

10. AE; ?; 4.17 g; 20.7 x 20 mm.

Av: Capul lui Dionysos, tânăr, văzut din profil spre dreapta, cu o cunună de iederă;

Rv: O cunună de iederă, însoțită de un thyrsos în partea stângă a câmpului monetar; sus legenda **(KA)ΛΛ(AT)**; în cunună literele sunt ilizibile.

Monetărie: Callatis.

Inv. MINA Constanța nr. 64.700.

Tip Apollon¹³

11. AE; 12h; 10.42 g; 25.5 x 24 mm.

¹¹ Donație I. Zamfira.

¹² Donație I. Zamfira.

¹³ Punct Suhat, S2, carou 7, -1,00 m, 1997.

Av: Capul lui Apollon, văzut din profil spre dreapta, aureolat cu o cunună de lauri.

Rv: Un trepied dispus între două ramuri de lauri, iar în stânga un spic de grâu; de o parte și de alta a trepiedului legenda **ΚΑΛΛΑ/ΤΙΑΝΩΝ**; sub trepied prescurtarea magistratului **ΑΠΟΛ** (?).

Monetărie: Callatis; catalog: Pick 1898, nr. 227, tip general.

Inv. ICEM Tulcea nr. 51.488.

Tip Apollon¹⁴

12. AE; 12h; 9.02 g; 23 x 22 mm.

Av: Capul lui Apollon, văzut din profil spre dreapta, aureolat cu o cunună de lauri.

Rv: Un trepied dispus între două ramuri de lauri, iar în stânga un spic de grâu; de o parte și de alta a trepiedului legenda **ΚΑΛΛΑ/(ΤΙ)ΑΝΩΝ**; sub trepied prescurtarea magistratului **ΑΠΟΛΛΟ**.

Monetărie: Callatis; catalog: Ruzicka 1917, p. 88, nr. 229b.

Inv. ICEM Tulcea nr. 42.355.

IZVOARELE (com. Izvoarele, jud. Tulcea)

Tip Apollon (capete inversate)

13. AR; 12h; 5.50 g; 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΑ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. ICEM Tulcea nr. 10.385¹⁵?

JIJILA (com. Jijila, jud. Tulcea)

Tip Apollon (capete inversate)

Idem¹⁶

14. AR; 5h; 5.60 g; 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΑ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. ICEM Tulcea nr. 48.661.

JURILOVCA (com. Jurilovca, jud. Tulcea)

Tip Apollon (capete inversate)¹⁷

15. AR; 6h; 5.34 g; 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΑ**; sub delfin sigla **ΑΓ** în ligatură.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 417.

Inv. ICEM Tulcea nr. 39.508.

¹⁴ Piesa apare într-o primă publicare la Topoleanu 1981, p. 196, nr. 53, este descoperită în cursul săpăturilor arheologice, în anul 1980, în zona F. O reluăm pentru a prezenta toate detaliile, inclusiv unele elemente de legendă.

¹⁵ Piesă publicată anterior, vezi Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 74, nr. 10, conform nr. inv. 10.385, doar că la noi altă monedă.

¹⁶ Piesă descoperită în anul 1990.

¹⁷ Descoperită în punctul „La pădure” în anul 1973.

Tip “cu roata”

16. AE; ?; 0.87 g; 9.6 x 9 mm.

Av: O roată cu patru spițe, reliefată față de câmpul plat al monedei, spițele acesteia unindu-se în zona centrală într-un buton.

Rv: legenda **ΙΣΤ**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 531.

Inv. ICEM Tulcea nr. 39734¹⁸.

SLAVA CERCHEZĂ (com. Slava Rusă, jud. Tulcea)**Tip „cu roata”**

17. AE; ?; 1.22 g; 12.5 mm.

Av: O roată cu patru spițe, reliefată față de câmpul plat al monedei, spițele acesteia unindu-se în zona centrală într-un buton.

Rv: legenda **ΙΣΤ**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 531.

Obs: început de peduncul.

Inv. MINA nr. Constanța 77.257¹⁹.

Tip Apollon (capete inversate)

18. AR; 5h; 5.49 g, 17.3 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΠΗ**; sub delfin **o monogramă ce conține și litera A**; între delfin și acvilă două **globule**.

Monetărie: Histria; catalog: inedit?.

Inv. ICEM Tulcea nr. 54.011²⁰.

Tip Apollon (capete inversate)

19. AR; 2h; 5.46 g; 19 x 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din stânga inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΠΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Observație: piesă ușor pleznită.

Inv. MINA Constanța nr. 77.211.

Tip Apollon (capete inversate)

20. AR; 9h; 4.98 g; 18.5 x 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat); imagine mare, acoperă toată suprafața câmpului monetar.

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΠΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Observație: prezintă o mică ruptură din corpul piesei.

Inv. MINA Constanța nr. 77.210.

¹⁸ Provine din fosta colecție privată David Marian.

¹⁹ Achiziție Mihailov Irina.

²⁰ Achiziție Mihailov Irina.

SLAVA RUSĂ (com. Slava Rusă, jud. Tulcea)**Tip Artemis**

21. AE; 3h; 3.67 g; 15 mm.

Av: Capul divinității, văzut din profil, orientat spre dreapta (părul strâns într-un coc la spate).

Rv: O tolbă cu arc abia lizibile; legenda: (KAAAA).

Monetărie: Callatis; catalog: Ruzicka 1913, p. 10, nr. 249 b, 251 și 251 a.

Inv. MINA Constanța nr. 69.384.

TULCEA (Tulcea, jud. Tulcea)**Tip Apollon (capete inversate)²¹**

22. AR; 12h; 5.91 g; 18 x 17.5 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. ICEM Tulcea nr. 11.768.

VALEA TEILOR (com. Valea Teilor, jud. Tulcea)**Tip Apollon (capete inversate)**

23. AR; 12h; 5.51 g; 18 x 17.5 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. MINA Constanța nr. 77.462.

Idem

24. AR; 7h; 5.06 g; 17 x 16.5 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din stânga inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ (cu greșeli în execuția literelor, toate globulate în partea lor superioară)**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416 (dar trimitere pentru exemplar original, la noi fiind o imitație).

Observație: exemplar produs în mediu local (imitație).

Inv. MINA Constanța nr. 77.461.

Idem

25. AR; 9h; 3.84 g; 19 x 18 mm.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).

Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **A**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.

Inv. MINA Constanța nr. 77.463.

Idem

26. AR; 3h; 1.32 g; 11 x 10.5 mm.

²¹ Piesa a fost descoperită în zona orașului, fără a se specifica un loc anume.

Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).
Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; între delfin și acvilă sigla **Ι**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 429.
Inv. MINA Constanța nr. 77.458.

Idem

27. AR; 9h; 1.03 g; 11 mm.
Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din stânga inversat).
Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **A**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 416.
Inv. MINA Constanța nr. 77.459.

Idem

28. AR; 9h; 0.55 g; 8.5 x 7.5 mm.
Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat).
Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre stânga; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙ**; între cozile acvilei sigla **Υ**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 411.
Inv. MINA Constanța nr. 77.460.

DOBROGEA DE NORD**Tip Apollon (capete inversate)**

29. AR; 1h; 4.14 g; 17.5 mm.
Av: Capetele adolescente ale lui Apollon inversate (cel din dreapta inversat);
Rv: Acvilă pe delfin orientați în mișcare spre dreapta; în partea de sus a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΙΗ**; sub delfin sigla **ΔΙ**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 439.
Inv. ICEM Tulcea nr. 10.200.

Tip „cu roata”

30. AE; ?; 0.90 g; 12 mm.
Av: O roată cu patru spițe, reliefată față de câmpul plat al monedei, spițele acestora unindu-se în zona centrală într-un buton.
Rv: legenda **ΙΣΤ**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 531.
Inv. ICEM Tulcea nr. 10.000/76.

Idem

31. AE; 1.09 g; 13.5 x 12 mm.
Av: O roată cu patru spițe, reliefată față de câmpul plat al monedei, spițele acestora unindu-se în zona centrală într-un buton.
Rv: legenda **ΙΣΤ**.
Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 531.
Observație: are un mic rest de peducul.
Inv. ICEM Tulcea nr. 15.521.

Tip Istros²²

32. AE; 5h; 3.04 g; 15 x 14 mm.

Av: Chipul cu barbă și coarne al zeului fluvial, văzut din profil.

Rv: Acvila pe delfin, orientați spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **(ΙΣΤ)ΠΙ**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 468.

Inv. ICEM Tulcea ?.

Idem²³

33. AE; 7h; 2.63 g; 13 x 11 mm.

Av: Chipul cu barbă și coarne al zeului fluvial văzut din față.

Rv: Acvila pe delfin, orientați spre stânga; legenda **(ΙΣΤΡ)Ι**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 468.

Inv. ICEM ?.

Idem²⁴

34. AE; 5h; 2.61 g; 14.5 x 13.5 mm.

Av: Chipul cu barbă și coarne al zeului fluvial văzut din față.

Rv: Acvila pe delfin, orientați spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **(ΙΣΤΡ)Ι**.

Monetărie: Histria; catalog: Pick 1898, nr. 468.

Inv. ICEM Tulcea?.

Tip Apollon

35. AE; 12h; 3.75 g; 18 x 17.5 mm.

Av: Capul lui Apollon, cu cunună de lauri, orientat spre dreapta.

Rv: Acvila ține în gheare delfinul, orientarea fiind spre stânga; în partea superioară a câmpului monetar legenda **ΙΣΤΡΠΙΗ**; sub delfin litera **Α**.

Monetărie: Histria; catalog: Stancomb 2000, pl. IX, nr. 187.

Inv. ICEM Tulcea nr. 11.746.

Tip Apollon

36. AE; 1h; 9.78 g; 24.5 x 24 mm.

Av: Capul lui Apollon, văzut din profil spre dreapta, aureolat cu o cunună de lauri.

Rv: Un trepied dispus între două ramuri de lauri, iar în stânga un spic de grâu; de o parte și de alta a trepiedului legenda **ΚΑΛΛΑ/Τ(ΙΑ)ΝΩΝ**; sub trepied prescurtarea magistratului **ΑΠΟΛΛΟ**.

Monetărie: Callatis; catalog: Ruzicka 1917, p. 88, nr. 227.

Inv. ICEM Tulcea nr. 11.763.

*

În Dobrogea contactele greco-autohtone au cunoscut o amplitudine variabilă în secolele V-I a.Chr., caracterul lor întâmplător fiind de timpuriu depășit, apoi fiind permanentizate și intensificate, conducând la transformări relevante pentru viața economică și politică a populației locale din punct de vedere financiar și monetar. Aceste procese complexe s-au

²² Găsită de Țifu Florin.

²³ Găsită de Țifu Florin.

²⁴ Găsită de Țifu Florin.

derulat prin influențe directe²⁵, în primul rând, în interiorul *chorelor*²⁶ și apoi spre exterior. Un rol important în menținerea unor contacte strânse între comunitățile locale și cele grecești l-au avut drumurile ce urmau cursurile apelor mai mari sau mai mici (mai ales linia Dunării), dar și cele situate de-a lungul litoralului sau de-a lungul zonei central-dobroge. Toate cele trei colonii au fost creatoarele și utilizatoarele unui sistem de drumuri, principale și secundare, adevărate căi de comunicație, ce asigurau pătrunderea consistentă a produselor și monedelor grecești către receptori, prin persoane aflate într-o continuă mișcare. Cea mai clară imagine o avem la Histria, unde existau drumuri care plecau spre interiorul teritoriului rural și spre țărmul Mării Negre, spre nord și vest, de-a lungul coastei, până în zona Olbiei²⁷.

A existat, fără îndoială, o legătură puternică între monedă și ceea ce denumim mediul local, fie ca instrument de schimb cu atribuții monetare, fie sub imaginea de „bun deosebit”, respectiv cu o adâncă semnificație simbolică magică (rareori), cu o multitudine de aplicabilități, „religiozitatea” ei fiind de acceptat punctual. Cantitativ se pare că moneda de bronz a atras în primul rând interesul autohtonilor, deși, în mod normal, acest lucru pare a fi greu de acceptat, având în vedere scopul emiterii sale. Moneda de argint, deși prezentă în descoperiri, pare a fi minoritară raportându-ne la întregul lot monetar „local”. Moneda (în general) a apropiat cele două lumi, ușurând colaborarea prin măsurarea valorii. Evident, că, din când în când, și în special în secolele III-I a.Chr., s-au manifestat în relațiile greco-autohtone evoluții divergente ce au afectat relațiile construite în secolele anterioare, dar aceste situații au fost doar etape episodice, revenindu-se la reluarea și intensificarea contactelor comerciale de pe poziții în care „importul/exportul” erau dorite de cele două părți. Pe acest fond moneda se manifestă ca un instrument privilegiat al comerțului, uneori valoarea emisiunii asigurând și supremația comercială a cetății²⁸.

Moneda histriană și-a găsit locul, până în secolul IV a.Chr., în Dobrogea și în partea de nord-vest a Pontului Euxin (este atestată și o puternică activitate comercială cu acest spațiu nord-vestic²⁹), pentru ca apoi să ajungă masiv și în nordul Dunării, dar și în interiorul Thraciei, alăturându-se unor emisiuni folosite în mod tradițional pentru schimburi. În afară de emisiunile de argint, pentru perioada de început a atelierului monetar, de o reală apreciere pare a se fi bucurat și moneda de bronz, cunoscută ca tipul „cu roata”, cu precădere în nord-vestul bazinului pontic. După cum se cunoaște, moneda divizionară de bronz ar fi trebuit să aibă un curs limitat la piața internă și în imediata apropiere, de obicei în teritoriul de influență³⁰. Se pare că această monedă de bronz ar fi avut o valoare circulatorie pe o rază maximă a relațiilor comerciale ale cetății³¹. Dar, tot atât de bine, s-ar putea ca eventualele monede identificate în spațiul respectiv să fi ajuns ca rest prin buzunarele celor ce s-au întors de la Histria, și, cum nu au mai putut fi folosite, spre exemplu la Olbia sau în alte puncte, au fost depozitate și uitate în timp. În acest sens, trebuie luat în considerare și faptul că s-a observat o slăbire accentuată a calității argintului

²⁵ Pippidi 1967, p. 153.

²⁶ Wasowicz 1983, p. 922-924.

²⁷ Doruțiu-Boilă, 1971, p. 37; Alexandrescu 1971, p. 28.

²⁸ Faugère 2000, p. 44.

²⁹ Mitrea 1971, p. 115.

³⁰ Caccamo Caltabiano 1982, p. 89.

³¹ Mitrea 1982, p. 97.

și o reanimare a producției monedei de bronz, probabil din secolul IV a.Chr.³², dar amplă în secolele III-II a.Chr. Totuși, puține monede din lumea coloniilor din bazinul Pontului Euxin au fost atât de apreciate de populația locală ca didrahmele și drahmele histriene, fiind acceptate voluntar pe baza prestigiului pe care și l-a creat cetatea³³ și pe baza unei aspirații a localnicilor către un model cu valoare de *status symbol*. Acestea sunt răspândite în mod generalizat începând cu secolul al IV-lea și chiar cu prima parte a secolului al III-lea în Dobrogea³⁴.

Piese monetare emise de către Callatis apar în așezări greco-autohtone mai mult în jumătatea sudică, spre colțul de sud-vest al Dobrogei, în zona bulgară a Cadrilaterului (în apropierea Silistrei, ceea ce ar sugera o eventuală direcție comercială și economică de interes aparte pentru polisul callatian în perioada secolelor IV-I a.Chr.)³⁵ și, apoi, în general, linia Dunării sunt și ele bine evidențiate față de centrul teritoriului moesic. Remarcabil, în cazul descoperirilor izolate, este predilecția pentru monedele de bronz ale cetății, ce au o proporție covârșitoare. În general, contextul arheologic al monedelor callatiene corespunde secolelor II-I a.Chr., atunci când Histria nu mai juca un rol important în schimburile cu populația locală³⁶. Conform unor statistici mai vechi, pentru Callatis 14% de exemplare din totalul descoperirilor (de monedă de bronz) sunt apărute în așezări greco-autohtone și în jur de 11% în polisuri³⁷. Pentru prezența monedelor emise de Tomis în epocă autonomă, în așezări autohtone și greco-autohtone din *chora* și din exteriorul ei, datele sunt destul de puțin relevante. Cunoaștem un procent de aproximativ 14 % de exemplare din totalul descoperirilor monetare de bronz din așezările greco-autohtone intra și extra *chora*³⁸, destul de timid pentru un emporium și apoi un polis aflat în plină dezvoltare.

Un aspect extrem de sensibil este cel ce privește circulația monetară. Aceasta reprezintă cel mai fin și exact indicator al dezvoltării economice. După cum se cunoaște ea poate fi surprinsă fie la distanță de sursă, fie în regiunea apropiată, pe piața orașului și în zona controlată de către polis. Dacă în ceea ce privește prezența monedelor orașelor vest-pontice în Dobrogea am tinde să acceptăm existența unei circulații monetare (dar doar ca un concept, ea neîntrunind toate componentele definitorii și aceasta mai ales în zona centrală și vestică, pe malul fluviului), pentru zona din nordul Dunării sau în alte direcții am fi tentați să vorbim, așa cum s-a considerat și pentru alte regiuni³⁹, de o penetrare, și nu neapărat de o circulație, nefiind vorba de o corespondență absolută între cei doi termeni.

Revenind la descoperirile prezente în catalogul de față avem de consemnat câteva observații. Catalogul cuprinde un total de 36 de monede, provenind din 11 localități, plus poziția Dobrogea de Nord (notată astfel pentru piese despre care se știe că provin din jumătatea nordică a teritoriului dobrogean, dar fără a se cunoaște exact punctul respectiv). Cel mai bogat punct în descoperiri este Isaccea (cu nouă monede), urmat de Valea Teilor

³² Amandry 1993, p. 5.

³³ Mitrea 1983, p. 129.

³⁴ Mitrea 1965, p. 149.

³⁵ Talmațchi 2002-2003 b, p. 396.

³⁶ Oberländer-Târnoveanu 1978, p. 66.

³⁷ Talmațchi 2006, p. 39.

³⁸ Talmațchi 2006, p. 41.

³⁹ Gorini 1998, p. 71.

(șase descoperiri) și Slava Cercheză (cu patru monede). Dintre cele 36 de piese, un număr de 28 sunt emise de monetăria histriană (plus un exemplar ce imită o drahmă), șase sunt bătute la Callatis și una la Tomis. Cele de la Histria corespund tipurilor Apollon (cu capetele inversate), „cu roata”, Istros, Helios, Aploon (de bronz de modul mare) și Demetra (contramarcate de mai multe ori în cazul nostru). De la Callatis amintim tipurile Dionysos, Apollon și Artemis. Singurul exemplar tomitan aparține tipului „Marele Zeu” care s-a bucurat în epocă de o bună circulație, cea mai mare parte din aceste piese fiind contramarcate des în ultimul secol al mileniului I a.Chr. Piese de argint histriene prezintă un număr 11 drahme, trei diviziuni ponderale și o piesă imitație, lucrată probabil în mediu local (nr. 24)⁴⁰.

Atragem atenția asupra exemplarului nr. 9 descoperit la Isaccea care prezintă pe una din fețe, în câmp monetar, imprimată o contramarcă cu capul Athenei cu coif corintian, văzut din profil și orientat spre dreapta. Câteva exemplare cunoscute anterior sunt descoperite la Histria, sugerând atât ca loc de descoperire, cât și din detaliile iconografice, o paternitatea a cetății milesiene în producerea lor. Deși circulația lor ar fi trebuit, probabil, să se oprească la polis și, eventual, *chora*, descoperirea de față se constituie probabil într-o excepție (totuși se află în apropierea probabil celui mai important vad de trecere din Dobrogea peste Dunăre).

Chiar dacă descoperirile prezentate oferă o imagine extrem de sumară asupra realităților din Dobrogea în ultimele secole ale erei vechi, coroborarea cu cercetările arheologice sistematice și cu alte descoperiri mai vechi vor permite conturarea mai clară a cel puțin două zone distincte în întreaga regiune: cea litorală, cu teritoriile rurale ale orașelor grecești sau cu așezările aflate în vecinătatea lor imediată și cea dunăreană, în care amprenta autohtonă este mai evidentă, fără a lipsi însă de aici numeroasele importuri grecești.

Publicarea întregului lot monetar completează, într-o anumită măsură, lista bogată a descoperirilor de acest gen din spațiul analizat, oferind informații relevante privind prezența și circulația documentului monetar, situația pieței locale și eventualele legături manifestate cu lumea greco-elenistică și autohtone în ultimele secole ale mileniului I a. Chr.

⁴⁰ Despre imitațiile lucrate în mediu local după monede de argint emise de monetăria histriană vezi și Talmațchi 2010, p. 575-586.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHY

- Alexandrescu 1971 P. Alexandrescu, *Observații asupra organizării spațiale în necropola Histriei*, în *Peuce*, 2, 1971.
- Amandry 1993 M. Amandry, *Innovations monétaires et techniques financières dans le monde grec*, în *Proceedings of the XIth International numismatic Congress*, vol. I, Louvain-la-Neuve, 1993.
- Caccamo Caltabiano 1982 M. Caccamo Caltabiano, *La moneta di bronzo e l'economia delle poleis magno-greche nei secc. V^e-IV a.c.*, în *Actes du 9ème Congrès International de Numismatique*, Berne, septembre 1979, vol. I, *Proceedings of the 9th International Congress of Numismatics*, Berne, september 1979, éditeurs T. Hackens, R. Weiller, Louvain la-Neuve, 1982.
- Caccamo Caltabiano 1982 M. Caccamo Caltabiano, *La moneta di bronzo e l'economia delle poleis magno-greche nei secc. V^e-IV a.c.*, în *Actes du 9ème Congrès International de Numismatique*, Berne, septembre 1979, vol. I, *Proceedings of the 9th International Congress of Numismatics*, Berne, september 1979, éditeurs T. Hackens, R. Weiller, Louvain la-Neuve, 1982.
- Doruțiu-Boilă 1971 E. Doruțiu-Boilă, *Observații aerofotografice în teritoriul rural al Histriei*, în *Peuce*, 2, 1971.
- Faugère 2000 J. P. Faugère, *Moneda și politica monetară*, Iași, 2000.
- Gorini 1998 G. Gorini, *La penetrazione della moneta greca in Italia settentrionale*, în *Forme di contatto tra moneta locale e moneta straniera nel Mondo antico*, Atti del Convegno Internazionale, Aosta, 13-14 ottobre 1995, Padova, 1998.
- Mănucu Adameșteanu 1992 Gh. Mănucu Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din Nordul Dobrogei (IV)*, în *Pontica*, 25, 1992.
- Mănucu Adameșteanu 1993 Gh. Mănucu Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din Nordul Dobrogei (V)*, în *Pontica*, 26, 1993.
- Mănucu Adameșteanu 1996 Gh. Mănucu Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei (VI)*, în *Peuce*, 12, 1996.
- Mănucu Adameșteanu 2000-2001 Gh. Mănucu Adameșteanu, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei (VII)*, în *Pontica*, 33-34, 2000-2001.
- Mitrea 1961 B. Mitrea, *Sur les monnaies des cités pontiques découvertes sur le territoire des populations locales*, în *StCl*, 3, 1961.
- Mitrea 1965 B. Mitrea, *Descoperirile monetare și legăturile de schimb ale Histriei cu populațiile locale în sec. V-IV î.e.n.*, în *Studii Clasice*, 7, 1965.
- Mitrea 1971 B. Mitrea, *Descoperiri recente și mai vechi de monede antice și bizantine în Republica Socialistă România*, în

- Mitrea 1982 B. Mitrea, *Roata, simbol solar pe monedele histriene*, în *Pontica*, 15, 1982.
- Mitrea 1983 B. Mitrea, *La monnaie de la ville d'Histria chez les géto-daces est-Carpatiques*, în *QTNAC*, 12, 1983.
- Mitrea 1984 B. Mitrea, *Etape cronologice în relațiile Histriei cu geto-dacii pe baza monedelor*, în *Thraco-Dacica*, 5, 1984, 1-2.
- Oberländer-Târnoveanu 1978 E. Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale circulației monedei grecești în Dobrogea de nord (sec. VI î.e.n.-I e.n.)*, în *Pontica*, 11, 1978.
- Pick 1898 B. Pick, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1, Berlin, 1898.
- Pippidi 1967 D. M. Pippidi, „A doua întemeiere” a Histriei, în *lumina unui document inedit*, în *Studii Clasice*, 9, 1967.
- Poenaru Bordea 2001 Gh. Poenaru Bordea, *Atelierul monetar al cetății Istros în perioada autonomiei*, în *Simpozion de Numismatică, dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii și note*, București, 2001.
- Preda, Nubar 1973 C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperiri monetare 1914-1970*, București, 1973.
- Regling 1910 K. Regling, *Die Antiken Münzen Nord-Griechelands, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 2.1., *Die Münzen von Odessos und Tomis*, Berlin, 1910.
- Ruzicka 1913 L. Ruzicka, *Unedierte Münzen von Kallatis aus meiner Sammlung*, *ZfB*, 1913.
- Ruzicka 1917 L. Ruzicka, *Inedita aus Moesia Inferior*, *NZ*, 50, 1917.
- Stancomb 2000 W. Stancomb, *Sylloge Nummorum Graecorum, Vol. XI, The Williams Stancomb collection of coins of the Black Sea region*, Oxford, 2000.
- Talmațchi 1995 G. Talmațchi, *Circulația monedelor grecești în Dobrogea și în zona extracarpatică (secolele V-I a.Chr.)*, în *Crisia*, 25, 1995.
- Talmațchi 2000 a G. Talmațchi, *Descoperiri monetare autonome în Dobrogea (sec. IV-I a.Chr.)*, în *Istros*, 10, 2000.
- Talmațchi 2000 b G. Talmațchi, *Date noi privind descoperirile monetare grecești din Dobrogea*, în *AnDob*, s. n., 6, 2000, 1.
- Talmațchi 2001 a G. Talmațchi, *Monede grecești din colecția numismatică a Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*, în *CercetIst*, 18-20, 1999-2001, 2001.
- Talmațchi 2001 b G. Talmațchi, *Contribuții privind circulația monetară dobrogeană în secolele VI-I a.Chr.*, în *Anale UCDC*, 4, 2001.
- Talmațchi 2000-2001 G. Talmațchi, *Monede autonome histriene, tomitane și callatiene descoperite în Dobrogea*, în *Arheologia Moldovei*, p. 23-24, 2000-2001, 2003.

Talmațchi 2002-2003 a	G. Talmațchi, <i>Descoperiri premonetare și monetare în Dobrogea (sec. VI-I a.Chr.)</i> , în <i>Pontica</i> , 35-36, 2002-2003.
Talmațchi 2002-2003 b	G. Talmațchi, <i>Scurtă privire asupra ariei de difuzare a monedelor autonome emise de Callatis și Tomis</i> , în <i>Pontica</i> , 2002-2003.
Talmațchi 2006	G. Talmațchi, <i>Les monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis, Circulation et contexte</i> , Wetteren, 2006.
Talmațchi 2010	G. Talmațchi, <i>Opinions regarding the counterfeits of the silver histrian Apollo type coins</i> , în <i>Antiquitas Istro-Pontica, Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu</i> , eds. M.V. Angelescu, I. Achim, A. Băltăc, V. Rusu-Bolindeț, V. Botez, Cluj-Napoca, 2010.
Topoleanu 1981	F. Topoleanu, <i>Noi descoperiri arheologice la Isaccea (I)</i> , în <i>Peuce</i> , 9, 1984.
Wasowicz 1983	A. Wasowicz, <i>Urbanisation et organisation de la Chora coloniale grecque autour de la Mer Noire</i> , în <i>Modes de contacts et processus de transformation dans les sociétés antiques, Actes du Colloque de Cartone (24-30 mai 1981)</i> , Roma, 1983.

Explicația planșelor:

Planșa I: Harta distribuției noilor monede preromane emise în atelierele vest pontice din Dobrogea (nr.1 Băltenii de Jos, nr. 2 Cataloi, nr. 3 Cerbu, nr. 4 Isaccea, nr. 5 Izvoarele, nr. 6 Jijila, nr. 7 Jurilovca, nr.. 8 Slava Cercheză, nr. 9 Slava Rusă, nr. 10 Tulcea, nr. 11 Valea Teilor).

Planșa II: Noi descoperiri de monede preromane din Dobrogea.

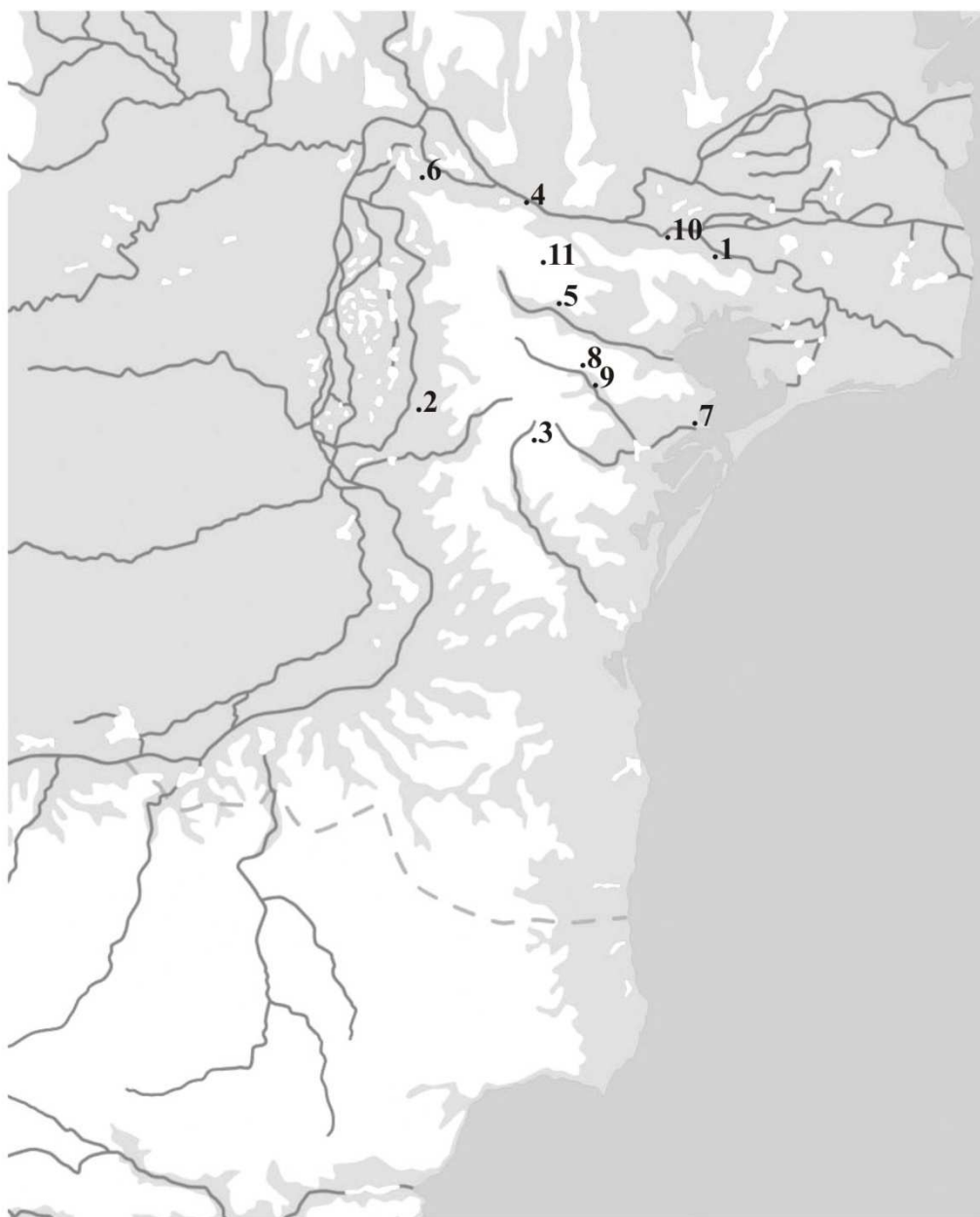
Planșa III: Noi descoperiri de monede preromane din Dobrogea.

Explanation of plates:

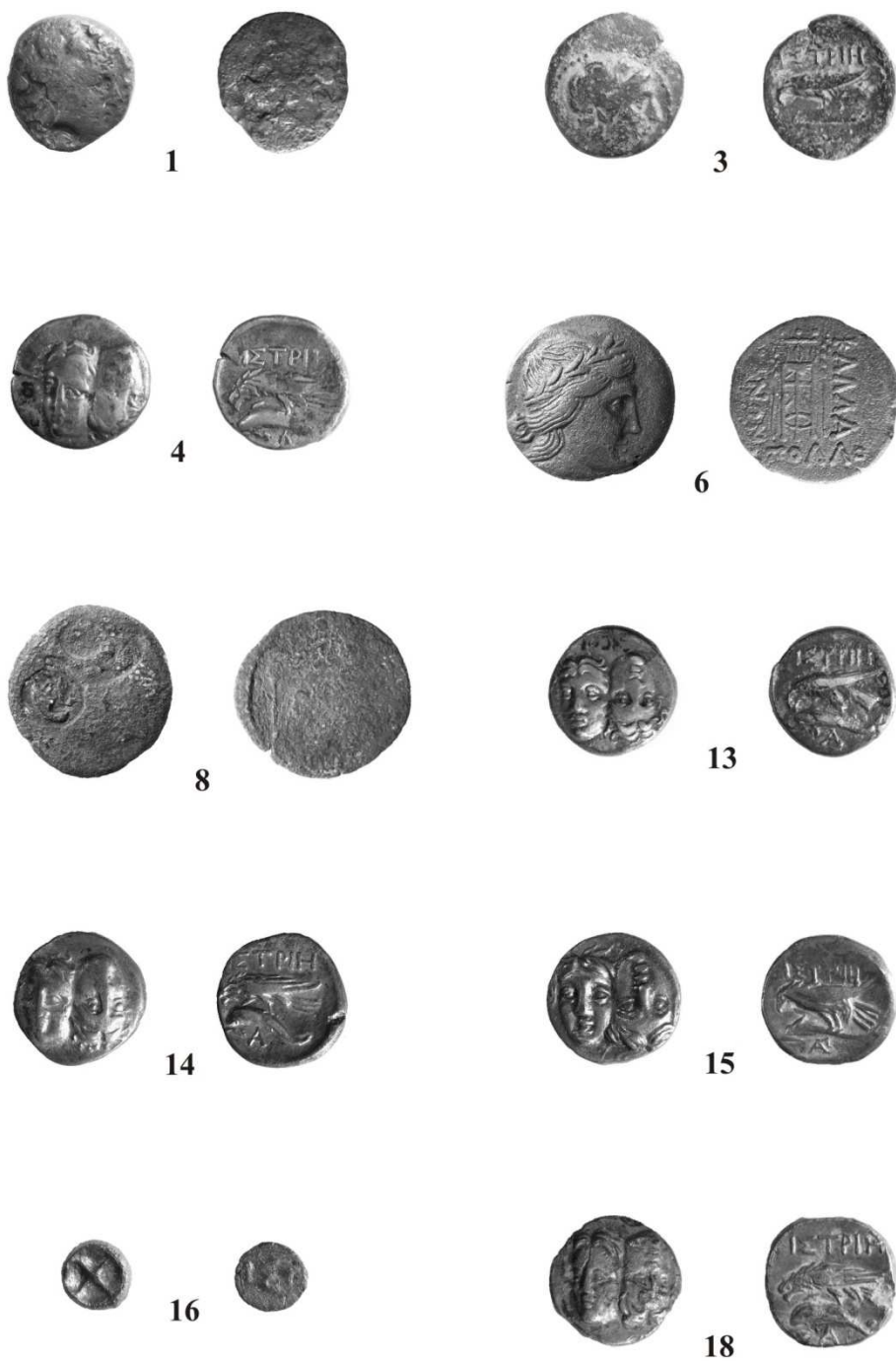
Plate I: The map of the new pre-Roman coin discoveries issued by the west-Pontic Dobrujan workshops (no.1 Băltenii de Jos, no. 2 Cataloi, no. 3 Cerbu, no. 4 Isaccea, no. 5 Izvoarele, no. 6 Jijila, no. 7 Jurilovca, no. 8 Slava Cercheză, no. 9 Slava Rusă, no. 10 Tulcea, no. 11 Valea Teilor).

Plate II: New coin pre-Roman discoveries in Dobruja.

Plate III: New coin pre-Roman discoveries in Dobruja.

Planșa I

Planșa II

22

29

32

33

34

35

36

